

РИСТО КАНТАРЦИЕВ

150 ГОДИНИ ОД ОТВОРАЊЕТО НА ПРВОТО НАРОДНО УЧИЛИШТЕ ВО СКОПЈЕ СО НАСТАВА НА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

Во оваа, 1986 година, се навршуваат 150 години од отворањето на првото општинско келијно училиште во Скопје, едно од најстарите такви училишта во Македонија, во кое наставата за првпат се изведувала на македонски народен јазик. Одбележувањето на оваа годишнина е, несомнено, настан од извонредно културно и историско значење за македонскиот народ.

Во текот на XIX век, благодарейќи на својата поволна географска и геополитичка положба и специфичните социјално-економски и политички услови на животот, Скопје постепено се развива и израснува во значаен стопански, административен, сообраќаен и просветно-културен центар на Македонија.

Веќе кон крајот на XVIII и почетокот на XIX век Скопје е важно трговско и стопанско средиште во овој дел на Балканскиот Полуостров. Меѓутоа, од 30-те години на XIX век, со сè поголемиот прилив на христијанското население од околните села, кое го зајакнува македонскиот национален елемент во него и се поинтензивниот развојот на занаетите и трговијата, градот бележи постојан напредок, така што кон средината на тој век доживува сеопшт општествен, економски и културен подем. Тоа е време кога во него цуѓат занаетите и трговијата и се произведуваат занаетчиски стоки во големи количества и различен асортиман. Како голем занаетчиски производствен и стопански центар Скопје тогаш има развиени трговски врски и економски односи не само со поразвиените македонски градови и одделни стопански центри во Турција и земјите на Балканскиот Полуостров, туку и со некои градови на Средна и Западна Европа и Русија. А по пуштањето во сообраќај на железницата Солун—Косовска Митровица во 1874 година, Скопје станало транзитно средиште преку кое се вршела стоковна размена меѓу земјите од Исток и Запад.

Развитокот на занаетите и трговијата и стопанскиот напредок во првата половина на XIX век создале благотворни услови за економското јакнење на Скопје и формирањето во него на економски силно и родољубиво македонско граѓанство, кое играло активна улога во неговата културна и национална преродба. Трговијата со Сараево, Виена, Белград и други градови издигнала неколку македонски трговски куќи и придонесла за нивната материјална благосостојба. Најпознат и најистакнат македонски трговец — градски првенец во првата половина на XIX век бил *Хаџи Трајко*. Тој бил родум од Дебар. Во Скопје се здобил со големо богатство и авторитет и му бил прв советник на Амзи паша.¹ Во едно писмо митрополитот Натанаил за него пишува: „Прости и учени, богати и сиромаси, граѓани и селани за секоја работа одеа при дедо хаџијата за да се посаветуваат и за добро, и за лошо и во нужда да им помага или со совет или со дело. Името Х. Трајково им беше во устата и на големо, и на мало насекаде и во скопскиот пашалук, и надвор. Х. Трајко му беше на пашата неразделен хазнатарин, советник и вилаетски чорбација и, што одобруваше тој, то го одобруваше и пашата“.²

Користејќи се со својата влијателна положба пред турската власт, Хаџи Трајко енергично се застапувал за народните интереси и права и заедно со другите скопски првенци се борел против влијанието на грцизмот, за самостоен просветно-културен и национален развиток на македонското население во градот. Тој бил на чело на движењето против Цариградската патријаршија, за поставување владика во Скопје од словенско потекло. Борбата што Хаџи Трајко ја повел против фанариотското свештенство, за народна, словенска црква и просвета во третата и четвртата деценија на XIX век станала толку жестока, што за пет години (1829—1834) биле изгнани од Скопје пет грчки владици. „...нека забележам за да се знае, следното. Од 1829 година до почетокот на 1834 година, се променија пет скопски владици. Првиот беше Ананиј. Тој беше преместен во Призрен, поради некои незадоволства со вилаетскиот чорбација, извесниот Х. Трајко Рекали. Тогаш беше во Скопје како цар Амзи Паша, а Х. Трајко — негов хазнатарин и советник...“³

На иницијатива на Хаџи Трајко, а со учеството на скопските еснафи и трговци и целиот народ била изградена нова, великолепна, импозантна црква, единствена таква тогаш во Македонија. Црквата била подигната на местото што го подарил Хаџи Трајко, на левиот брег на реката Вардар. Нејзината градба почнала во 1834, а била завршена во 1835 година. На 1 мај 1835 година новата црква била свечено осветена и наречена „Св. Богородица“. Црквата била пространа и висока, изградена со делкан камен, со под послан од мермерни плочи и украсена со иконостас од мермер и скапи икони и со

¹ Васил Кънчов, Избрани произведения, т. II, Град Скопие, София, 1970, с. 130—131.

² Истото, с. 131.

³ Житнеописание Натанаила Митрополита Охридско-Пловдивски, Сб. НУНК, София, 1909, кн. 25, с. 5.

богата уметничка резба. Резбата на горната половина на иконостасот (од ореово дрво) била изработена од прочуениот лебарски мајстор Станишев, којшто подоцна го изработил и иконостасот на градската црква во Крушево.⁴

Во 1840 или 1841 година била прекината родокубивата народна дејност на Хаџи Трајко. Поради интригите на фанариотското свештенство тој паднал во немилост кај турската власт и заедно со Амзи паша бил одведен од Скопје и заточен во Цариград. По враќањето во Скопје тој наполно се повлекол од општествениот живот како народен деец и наскоро починал.⁵ Скопските граѓани достоинствено се опростиле од него. Со голема почест тие го закопале во портата на црквата „Св. Богородица“, заблагодарувајќи му се на тој начин за сето она што тој сторил за нив.⁶

По смртта на Хаџи Трајко, на општествената сцена стапиле помлади, дејствени и родољубиви скопски граѓани кои кон средината на XIX век, кога Скопје го достигнало својот највисок економски подем, играле значајна и многу активна улога во преродбенското движење на градот. Со својата родољубива народна дејност особено се истакнале градските првенци — *браќата Поповиќи*. Најстариот од нив, *Хаџи Ѓорѓе*, го оставил водењето на трговијата на помладиот брат Ристо и наполно се посветил на народните работи. Тој ја продолжил борбата против грцизмот и енергично настојувал Цариградската патријаршија во Скопје да постави владика од словенско потекло. Во оваа борба тој ја имал моралната и материјалната поддршка на македонските еснафи и трговци и на македонското христијанско население во градот.⁷

Улогата на македонските еснафи и трговци била многу значајна не само во општествено-економскиот, туку и во просветно-културниот живот на градот. Тие пројавувале интерес и грижа за отворање училишта и ширење на просветата на народен јазик, како и за издавање книги и учебници. Некои од нив го помогнале издавањето на делата на Јоаким Крчовски,⁸ а биле и претплатници на одделни дела напишани на македонски јазик и имале свои библиотеки.

*   *
*   *

Скопје е град со несомнено богати просветно-културни традиции. Од најстаро време во него постоеле словенски келијни училишта. Во 1569 година скопјанецот *Кара Трифун* отворил во Скопје словенска книжарница која ги снабдувала со црковни книги сите цркви и манастири во Македонија во кои богослужбата се изведу-

⁴ В. Кънчов, цит. дело, с. 133.

⁵ Истога, с. 134.

⁶ Александар Матковски, Црковно-просветните борби во Скопје во XIX век, Просветно дело, Скопје, 1953, бр. 1—2, с. 25.

⁷ В. Кънчов, цит. дело, с. 136—137.

⁸ А. Матковски, цит. дело, с. 20.

вала на црковно-словенски јазик.⁹ Постои предание дека кон крајот на XVIII век во Скопје постоело словенско ќелијно училиште при црквата „Св. Димитриј“, а во почетокот на XIX век и во дечанскиот и хилендарскиот метох.¹⁰ Во ова време словенски ќелијни училишта имало и во манастирите во околината на Скопје. Едно од најстарите и најпроучените ќелијни училишта тогаш во скопската околина било во манастирот „Св. Арханѓел“ во с. Кучевиште, во Скопска Црна Гора. Тоа постоело уште од XVIII век, а работело и во првата половина на XIX век и во него го добиле своето образование голем број лица кои како калуѓери, свештеници и учители ја продолжиле својата дејност во манастирите, црквите и училиштата во скопските села.¹¹ Во почетокот на XIX век станало многу извесно ќелијното училиште на Кирил Пејчиновиќ во Марковиот манастир.¹² Но и во други манастири во околината на Скопје имало ќелијни училишта во XVIII и во првата половина на XIX век и во нив живо се одгледувала црковно-словенската писмена традиција. Под влијанието на манастирските ќелијни училишта во текот на првата половина на XIX век ќелијни училишта се отвориле и во селата. Првото општинско ќелијно училиште било отворено на 6 декември 1826 година во с. Кучевиште и тоа по иницијатива на игуменот на манастирот „Св. Арханѓел“ — *јеромонахот Јоаникиј*. Училиштето било сместено во една просторија при црквата „Св. Спас“ и почнало да работи од почетокот на 1827 година. Во него учеле околу 100 деца од с. Кучевиште и од околните села. Учителот бил од Скопје и ги учел децата од црковните богослужбени книги, ракописни и печатни.¹³ Подоцна ќелијни училишта биле отворени и во селата Љубанци, Глуво, Драчево, Кожле, Побожје, Мирковци, Бањани¹⁴ и др.

Ќелијни училишта во Скопје имало несомнено уште во почетокот на XIX век, но за нив поверодостојни податоци постојат за времето од 20-те и 30-те години на тој век. Се смета дека еден од првите ќелијни учители, кој во ова време отворил приватно ќелијно училиште во Скопје, бил *Димитрие Кратовалија*, по потекло веројатно од Кратово. Во своето училиште тој ги учел децата на грчки и македонски јазик. Точно не се знае кога училиштето почнало да работи и до кога Димитрие Кратовалија бил учител во Скопје. Од еден запис на неговиот псалтир се гледа дека тој во 1831 година бил во Ниш, што значи дека пред тоа бил учител во Скопје.¹⁵ Во исто време кога и Димитрие Кратовалија, или по неговото заминување во Ниш, приватно ќелијно училиште во својата

⁹ В. Кљнчов, цит. дело, с. 128.

¹⁰ Д-р Јов. Хаџи Васиљевиќ, Скопје и негово околина, Београд, 1930, с. 519; Просветне и политичке прилике у јужним српским областима у XIX в., Београд, 1928, с. 102.

¹¹ Д-р Јов. Хаџи Васиљевиќ, Скопје и негово околина, с. 517.

¹² Исто, с. 517.

¹³ Житноописание Натанаила Митрополита Охридско-Пловдивски, с. 5.

¹⁴ Д-р Јов. Хаџи Васиљевиќ, Скопје и негово околина, с. 518.

¹⁵ Д-р Јов. Хаџи Васиљевиќ, Просветне и политичке прилике..., с. 102

куќа во Скопје отворил и *даскал Никола*, родум од Крушево. И тој ги учел децата на грчки и македонски јазик.¹⁶ Неговото училиште станало многу извесно и до 1838 година, кога тој починал, во него се здобиле со основна писменост голем број скопски граѓани.¹⁷ Во училиштето на даскал Никола учел и Натаил од с. Кучевиште, подоцна охридско-пловдивски митрополит. За тоа тој во својата Автобиографија пишува: „Јас до 1835 година повторував Светче, Псалтир, Апостол и Евангелие по печатни и ракописни книги, ту во селскиот манастир Свети Арханѓел, ту во манастирот Благовештение Пресв. Богородици во Побожје, како црковно ѓаче и прислужник, ту во Скопје, во скопското тогашно училиште, во време на даскалувањето на Даскал Никола...“¹⁸ Поради тоа што во училиштето Натанаил учел и на грчки јазик, неговиот стрико му се заканувал: „Дете, да не се научиш на тој грчки јазик, зашто јазичето ќе ти го отсекам“.¹⁹

Во 30-те години на XIX век дошло до отворање и на општинско келијно училиште во Скопје. Тоа било отворено во една општинска куќа, во портата на новосоградената црква „Св. Богородица“. Постојат мошне спротивни мислења за годината кога училиштето било отворено, како и за потеклот на учителот што го отворил училиштето. Според Ј. Х. Васиљевиќ, училиштето било отворено во 1835 година, т.е. кога била соградена црквата „Св. Богородица“ и за главен учител дошол хилендарскиот монах Павле — Павлентије, православен Србин од Хрватска, па се викал *Павле Харват*.²⁰ А според В. К’нчов, училиштето било отворено нешто подоцна, во 1836 или 1837 година, од истиот монах — Павел Харват, кого скопските првенци го довеле од дебарскиот манастир „Св. Јован Бигорски“ и го погодиле за општински учител за 800 грша годишна плата.²¹ Но, без оглед на тоа кога било отворено училиштето и од каде бил учителот Павел Харват, постоењето на словенско општинско келијно училиште во ова време во Скопје претставува важна придобивка на скопските граѓани, зашто во него нивните деца за првпат учеле само на својот мајчин јазик. Всушност, со отворањето на општинското келијно училиште во Скопје во 1835, 1836 или 1837 година отпочнала и борбата во Македонија против грчките училишта, грчкиот јазик и просвета, за отворање на народни училишта, со настава на македонски јазик.

Павел Харват бил образован монах. Во своето училиште, покрај црковни, тој на децата им предавал и некои световни предмети. Забелешката на францускиот патописец Ами Буе, кој во Скопје престојувал во 1837 година, дека тогаш во градот имало 3 христи-

¹⁶ Истото, с. 102—103.

¹⁷ В. К’нчов, цит. дело, с. 135.

¹⁸ Жизнеописание Натанаила Митрополита Охридско-Пловдивски, с. 5.

¹⁹ Истото, с. 8.

²⁰ Д-р Јов. Хаџи Васиљевиќ, Просветне и политичке прилике..., с. 103—104.

²¹ В. К’нчов, цит. дело, с. 135.

јански училишта и дека се предавале географија, историја и филозофија,²² се однесува токму на училиштето на Павел Харват при црквата „Св. Богородица“, зашто, како што основано претпоставува В. К’нчов, тогаш покрај неговото во Скопје можеле да постојат само уште две христијански училишта — на некој грчки даскал и на даскалот Никола, или пак на некој друг ќелиен учител.²³

И Гедеон Јуришиќ, кој во тоа време поминал низ Скопје, потврдува дека тогаш во Скопје постоеле 3 ќелијни училишта (во „Чаир“, во маалото „Араци-Селаледин“ — од десната страна на Вардар и при црквата „Св. Богородица“) и наспомнува дека во училиштето при црквата „Св. Богородица“ децата учеле граматика, општа историја, црковна историја, народна историја, географија и нешто од филозофија.²⁴

Иако во општинското ќелијно училиште на монахот Павел Харват во Скопје се учеле и световни предмети, тоа не можеме да го сметаме за световно училиште, зашто во него црковните предмети претставувале главна содржина на наставата. Под влијанието на световната просвета од соседните земји, во некои општински ќелијни училишта, како и во некои приватни ќелијни училишта и во другите поразвиени градови во Македонија во ова време почнуваат да се учат и световни предмети. Меѓутоа и во нив наставата имала црковен карактер.

Појавата на световно училиште во Скопје е врзана за името на нашиот истакнат преродбенски учител и народен просветител — *Јордан Хаџи Константинов-Џинот*. По покана на градските првенци тој дошол за учител во Скопје и во 1848 година, во портата на црквата „Св. Богородица“, го отворил првото световно училиште со настава на македонски народен јазик.²⁵

Доаѓањето на Јордан Хаџи Константинов-Џинот во Скопје означува пресвртница за просветно-културниот и националниот живот на овој град. Ентузијаст во својата просветителска дејност — во ширењето на просветата на мајчин јазик, а над се голем патриот, Џинот уште во почетокот на своето учителствување во Скопје развива голема активност на унапредувањето на скопското училиште и неговото реформирање во духот на новата, световната образованост. Тој ги разделил учениците на одделенија, вовел во наставата световни предмети и новиот, заемниот систем на настава; вовел и клупи и современи наставни средства (заемни таблици, песочница, географска карта, глобус и др.) и современи наставни методи, ги исфрлил

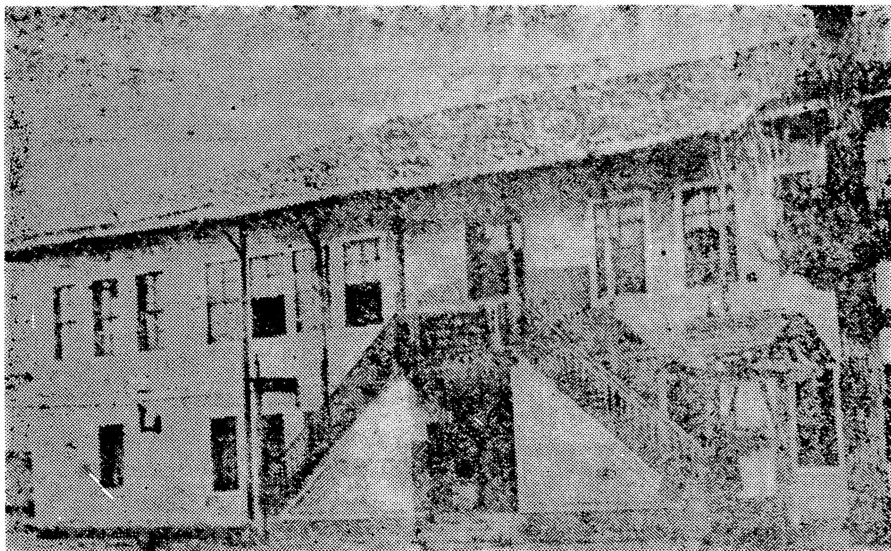
²² Ami Boué, Recueil d'itinéraires dans la Turquie d'Europe, I, Wien, 1854, с. 211.

²³ В. К’нчов, цит. дело, с. 135.

²⁴ Дечански Првенац, с. 110—111. — Цит. по М. В. Веселиновиќ, Школе у Скопљу, Братство, VII, Београд, 1896, с. 315.

²⁵ Во едно свое писмо до „Друштво српске словесности“ (Архив Српске академије наука и уметности, дел. бр. 56 (4), 1856), Џинот меѓу другото вели дека за учител во Скопје дошол по покана на скопските граѓани.

и физичките казни. Дотогаш келијно, училиштето при црквата „Св. Богородица“ добило современа, модерна физиономија. За намената што сега ја добило училиштето била подигната и нова училишна зграда во дворот на црквата. Таа била изградена на иницијатива и со материјална помош на градските првенци браќата Хаџи Горѓи и Хаџи Ристо Поповиќи, со кои Џинот бил во многу добри односи, а и со паричните прилози на други скопски граѓани. Најголеми прилози дале: браќата Поповиќи — 5.000 гроша, браќата Хаџи Кочови — 5.000 гроша, Зафир Малев — 5.000 гроша и Васил Икономов — 15.000 гроша и својата библиотека со 500 книги.²⁶ Значајни средства за своето издржување училиштето примало и од црквата.

Зграда на основното училиште при црквата Св. „Богородица“ во Скопје (изградена во 1848 г.), во која учителствувал Јордан Хаџи Константинов-Џинот од 1848 до 1854 г. Денес оваа зграда не постои.

Иако наставата во скопското училиште била организирана по заемниот систем, ова училиште на Џинот се разликувало од неговото заемно училиште во Велес по организацијата и содржината на наставната работа. Во заемното училиште во Скопје Џинот спровел поинаква организација на наставната работа, а вовел и некои други наставни предмети, што се потврдува со наставниот план по кој тој работел во 1851 година.²⁷

Училиштето имало три одделенија. Во првото одделение, кое се викало *детевоспитное*, малите деца учеле да читаат и пишуваат

²⁶ Цариградски вестник, 1851, бр. 59.

²⁷ Наставниот план Ј. Х. Константинов-Џинот го објавил во „Цариградски вестник“ 1851, бр.59.

на таблиците и песочницата. Во второто — *гимназијално* одделение, големите деца учеле граматика, географија, астрономија, општа и црковна историја, числителница и алгебра. Третото одделение било *црковно* и во него децата учеле за црковниот ред.²⁸ Освен овие предмети, во училиштето учениците добивале и знаења потребни за трговијата (посланија, облигации, векили, конта, тестаменти, ате-стати, пословици и дневник чаршиски).²⁹ Со содржината на наставата и насоката училиштето било наполно приспособено за потребите и изискувањата на трговците и занаетчиите, кои материјално и го издржувале училиштето. Во 1851 година во прво одделение имало 120 ученици, во второ 24 и во трето 35, вкупно 179 ученици.³⁰

Не постојат веродостојни податоци за тоа колку време траела наставата во првото, второто и третото одделение. Во тоа време било вообичаено заемните (основните) училишта да имаат двогодишен или тригодишен и сосема ретко четиригодишен наставен курс. Доколку во првото одделение се добивала само основна писменост (читање, пишување и сметање), наставниот курс во него бил едногодишен. Во другите две или три горни одделенија се давале основни знаења од различни науки (граматика, географија, историја аритметика, св. историја, катихизис, краснопис и др.). Имајќи предвид дека во првото одделение („детевоспитно“) на заемното училиште на Цинот во Скопје децата добивале само основна писменост (читање, пишување и сметање), наставата во него не можела да трае повеќе од една година. Второто одделение („гимназијално“) имало двогодишен курс и одговарало на таканареченото „приготовително“ училиште.³¹ Цинот го нарекол „гимназијално“ веројатно затоа што сметал дека во него децата добивале пообемни знаења отколку во „приготовителните“ училишта во Македонија тогаш. Третото („црковно“) одделение било со едногодишен наставен курс.

Во 1852 година Цинот работел во скопското училиште според нов наставен план и програма. Во споредба со наставниот план од 1851 година, новиот наставен план предвидува поширок круг на наставни предмети за сите одделенија.³² Во него за „средните“ и „првите“ (најголемите) деца биле застапени дури и предмети кои тогаш се учеле во класните училишта, па поради тоа некои го сметале за училиште кое по својот ранг било еднакво на класно, односно прогимназијално училиште. Меѓутоа, вакво мислење нема веродостојна основа, зашто училиштето на Цинот ги немало основните одлики

²⁸ Истото.

²⁹ Истото.

³⁰ Цариградски вестник, 1851, бр. 44 и 59.

³¹ Така се викале горните одделенија на заемното училиште поради за-дачата што ја имале: да ги подготвуваат учениците за класните училишта.

³² Новиот наставен план во целост Цинот го објавил во „Цариградски вестник“, 1852, бр. 68. Овој наставен план е прикажан во статијата „Класните училишта во Македонија“, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, 1971, кн. 23, с. 85—86.

на едно тогашно класно училиште. Во него наставата била организирана според системот на заемно учење, учениците биле распоредени во одделенија (мали, средни и први — најголеми деца) и учеле во една училишница, а Џинот заедно со еден помошник ги предавал сите предмети. Класните училишта пак биле посебен вид училишта, со посебни задачи и цели и поинаква организација на наставата (предметна настава) и методика на наставната работа. Но, без оглед на тоа, треба да се признае дека образованието што го давало училиштето на Џинот во Скопје било на повисоко ниво од образованието што се добивало во другите заемни училишта тогаш во Македонија.

Училиштето на Џинот при црквата „Св. Богородица“ било типично заемно училиште, со специфична организација и методика на наставната работа, карактеристична за заемните училишта. Бидејќи бројот на учениците бил голем (179), покрај еден главен помошник, Џинот имал и други свои помошници „десетари“, „чауши“, „стотници“, кои му помагале во изведувањето на наставата, одржувањето на редот, дисциплината и хигиената во училиштето. Нив Џинот ги избирал од најдобрите ученици. Тие носеле посебни ознаки: „десетарите“ — црвени панделки на рамото, „чаушите“ — жолто тенекијче на градите, а „стотниците“ или „јузбашниците“, кои биле задолжени да внимаваат на редот и дисциплината во училиштето и на поведението на учениците надвор од училиштето имале, исто така, посебно обележје.

Како учител Џинот бил мошне строг и спрема себе и спрема своите ученици и настојувал да биде точен, редовен и ревносен во исполнувањето на своите обврски спрема училиштето. Водел мошне скромен живот, но обрнувал големо внимание на својот надворешен изглед. Секогаш имал чиста бела кошула, добро испеглана, убава врска и модерно европско облекло.³³

Ј. Х. Константинов-Џинот пројавувал жив интерес спрема она што е ново и напредно, што ќе ја унапреди наставата во училиштето, применувајќи нови методски постапки и наставни средства што ги запознал во тогаш напредните грчки заемни училишта во Солун, островите Хиос и Патмос и училиштата во Србија и Романија, каде што извесно време престојувал. Постојат податоци кои ни укажуваат дека децата ја учеле азбуката со подвижни букви, напишани на корички. Така тие ги запознавале буквите, а потоа се вежбале да ги пишуват на песокот на песочницата. Од наставните предмети Џинот посебно внимание обрнувал на сметањето, пеењето и красноречието.³⁴

Со неколку прекини Ј. Х. Константинов-Џинот учителствувал во Скопје од 1848 до 1857 година. Окружено со љубов и со грижите

³³ В. Кънчов, цит. дело, с. 139.

³⁴ В. Кънчов, Йордан Хаджи Константинов Дџинот, Български преглед, г. III, 1896, кн. IV, с. 87.

на скопските граѓани, особено на браќата Поповиќи, Константин Икономов и училишниот настојник Трајче Тонкин Атанасков, чие несебично залагање Џинот не еднаш ќе го истакне,³⁵ училиштето постојано напредувало. За неговиот успех Џинот вложил големи уџилби. За да ја олесни работата на учениците, тој се погрижил да се добијат учебници од Белград и Цариград.³⁶ Неговото училиште станало многу популарно и брзо се прочуло како едно од најдобрите во тоа време во Македонија. И самиот Џинот го сметал за такво. „И такво беше скопское училище, що в всичка Турция нема, и мучно е да има.“³⁷ Во него учеле не само децата на скопските трговци и занаетчии, и од околината на Скопје, туку и од другите македонски градови (Велес, Куманово, Тетово, Дебар, од подрачјето на „Рекка“, па дури и од Призрен).³⁸

За самопрегорната работа на Џинот во училиштето дознаваме од една дописка на неговите ученици. „Учителот сами не нè остава. Во седум дни еднаш излегува на прошетка в чаршија и тоа по еден саат. И ние од него земаме пример, и нам од училиштето на друго место не ни се оди“.³⁹

Каков успех постигнало и како било примено македонското училиште на Џинот од скопското население се гледа од фактот, што по неговото отворање грчкото училиште останало без ученици. За тоа ни говори една дописка испратена од Скопје, а објавена во весникот на Љ. Ненадовиќ „Шумадинка“. „... пре две године добиемо за учителя некогъ Jordana Константиновића, родом од Велеса, човека истина младогъ но пуногъ ватре и жарког родолюбия, и овај почне дѣцу нашу у Словенскомъ читаню прилѣжно обучавати. Успехом овим преко сваке мере обеселени, давали смо дѣцицу нашу у младо ово наше училиште найохотниие... Но како е сад збогъ ове наше школе, Грчка школа готово празна остала, ерѣ свакиѣ родители воли да му дете, прво на матернѣмъ езыку што научи, па после ако доспе, нека учи и на туѣмъ, то Грцы нашавши се увреѣбени, почну противу нас и нашегъ учителя явно роптати, и то роптанѣ найпосле приобрати се у явну распру...“⁴⁰

Но Џинот не се ограничил само на дејноста во училиштето, која ја вршел со голема љубов, туку и активно учествувал во општествениот и просветно-културниот живот на градот. Тој бил не-

³⁵ Цариградски вестник, 1851, бр. 59.

³⁶ Во 1851 г. скопското училиште добило подарок 1090 книги од Министерството за просвета на Србија (Држ. Архив СР Србије, Ф. I, № 29, 1852 г.); Истата година училиштето добило од Александар Егзарх од Цариград 1200 различни книги на бугарски јазик (Шумадинка, 1852, бр. 5, с. 3).

³⁷ Архив Српске академије наука и уметности, Дел. бр. 56 (4), 1956.

³⁸ В. Кънчов, Избрани произведения, т. II, Софија, 1970, с. 141.

³⁹ Цариградски вестник, 1852, бр. 73.

⁴⁰ Шумадинка, 1852, бр. 5, с. 3.

уморен проповедник и агитатор. Секогаш кога за тоа имал можност — во куќата на некој од своите пријатели, пред насобраниот народ во црквата или училиштето, Џинот држел пламени говори во патриотски дух и отворено истапувал против фанариотското свештенство и ненародниот грчки јазик. Такви говори тој држел секоја недела и празник во црквата, а по богослужбата ги повикувал граѓаните да го посетат училиштето, каде што неговите ученици давале театарски приредби со морално-поучна и национална содржина. Неговото училиште станало центар не само за ширење на просветата на мајчин јазик, туку и за национално буђење на населението.

Постојат податоци дека на иницијатива на Ј. Х. Константинов-Џинот било основано првото читалиште во Скопје, несомнено едно од најстарите читалишта во Македонија. Ова читалиште, познато под името „Славјански дом“, веројатно постоело и почнало организирано да работи уште пред 1853 година. Тоа одиграло значајна улога во просветното и културното издигање на скопските граѓани.⁴¹

Ваквата дејност му донела на Џинот голема популарност кај народот. Но таа не останала незабележана од страна на грчкиот владика Јоаким и однародените скопски чорбации — неговите најогорчени непријатели. Додека ја имал заштитата на влијателните градски првенци — браќата Поповиќи, особено на постариот брат Ѓорѓи, кој бил носител на црковно-просветната борба против грчкото духовно ропство, Џинот спокојно работел во своето училиште. Но кога браќата Поповиќи паднале во немилост кај Турците поради своите врски со Русија, а особено поради тоа што Хаџи Ѓорѓи од 1851 година бил почесен руски конзул во Скопје и во почетокот на Кримската војна (1853 г.) биле уапсени и интернирани во Серез, се влошила положбата и на Џинот. Владиката Јоаким интригирал против него кај Турците дека е руски шпион и овие почнале да гледаат на Џинот како опасен човек. Кон крајот на 1853 година владиката Јоаким и приврзаниот на него Никче Х. Трајков пак го наклеветиле Џинот пред власта и тој бил отстранет од училиштето. За ова Џинот пишува подоцна во едно свое писмо до „Друштво српске словесности“ следново:

„На 1853 от Скопле ме обклевети скопски владика и четири Грека между них и 4 Бугарски отпадници, на Турци како да сам бил Росийски соиладатај, и подстрекавам Србли и Бугари да се бунат; Пет пути шпион пред паши ме судеха; седм пути ноће ме влекоха; — најпосле владиката и Х. Трајковић и греци немилости-ви на Турци в мезличо дадоха потпис да ме погубат, па што ке дойде они да се отговарат. — На мезлич мене ме призваха и ми ре-

⁴¹ Д-р Харалампие Поленковиќ, Белешки за најстарото читалиште во Скопје, Нова Македонија, 28. II. 1955.

коха до три дни ако не си станеш, ќе те убиеме; и тако Скопско училиште владика и греци го разориха...“⁴²

Принуден да го напушти Скопје, Цинот се вратил во родниот град Велес. Но и тука не нашол мир. Неговиот огорчен непријател — владиката Авксентиј го изгонил од Велес и тој отишол во Цариград, за да бара заштита од рускиот конзул. Бидејќи овој во тоа време не се наоѓал во Цариград, Цинот се обрнал за помош кај српскиот капу-кехаја Николаевиќ, кој се застапил за него кај турската управа и му издејствувал дозвола да се врати во Скопје. „Ја от него испросих да ме врати оцце еднаш в Скопле за инат на греците и владиката, и да знаат как сам прави тврди Славян...“⁴³

Кога Цинот дошол во Скопје, во почетокот на 1854 година, неговото место во општинското училиште при црквата „Св. Богородица“ било веќе зафатено⁴⁴ и затоа тој отворил приватно училиште во куќата на скопскиот граѓанин Божидар Ботуш.⁴⁵ Но и како приватен учител тој имал големи пречки и тешкотии во работата, Владиката продолжил да интригира против него и неговото училиште, а Цинот јавно ги изнесувал неговите злоупотреби. Еден ден владиката го повикал и му рекол: „... Бре учител! Аз сум Турчин от 50 години вамо, та ќе те затриям дибидус. — Така ми се похвали и Х. Трајковић“.⁴⁶

При крајот на 1856 година положбата на Цинот во Скопје сосема се влошила. Неговите противници — владиката и чорбаџиите го наклеветиле пред власта дека го бунтувал народот да не плаќа даноци. Тој бил уапсен и протеран од Скопје. Свечено испратен од скопското население — мажи, жени и неговите ученици, на 23. I. 1857 година Цинот заминал за Белград, за да бара заштита.

„Плачевна сцена во нашиот град се случи. Учителот од нашиот град Г. Јордан Х. Константинов настрада неправедно и злосторно од гонењето на нашиот митрополит Г-н Јоаким и Г-н Никче Х. Трајков, кој е ревносно приврзаник на неговото Преосвештенство. Јордан ја исполнува службата на еден особено начин, и со своето добро поведење ја привлекува не само почеста на Бугарите, ами уште и на Турците.

Начинот на кој тој предаваше толку привлекуваше... што не само мажи, туку и жени одеа да слушат уроци кај него. Сето тоа не им беше пријатно на митрополитот и Г-н Никче и го извадија учителот од служба и претпочитаа да ги остават децата на улица

⁴² Архив Српске академије наука и уметности, Дел. бр. 17/56, 9. XII. 1856.

⁴³ Истото.

⁴⁴ По препорака на врањанскиот владика Паисиј, за главен учител дошол Ангелко Цветановиќ од Врање. За свој помошник тој го зел својот ученик Стојан Костов, кој го завршил Груевото училиште во Пловдив. — Д-р Ј. Х. Васиљевиќ, Просветне и политичке прилике..., 110—111.

⁴⁵ В. Кљнчов, цит. дело, с. 150.

⁴⁶ Архив Српске академије наука и уметности, Дел. бр. 17/56, 9. XII. 1856.

да играат и да учат она што се учи на улицата, само да не се во училиштето каде што учеше Г-н Јордан“.⁴⁷

По краткиот престој во Белград, Џинот се вратил во Скопје со препорака до призренскиот паша и владиката Јоаким. Меѓутоа, ситуацијата ни малку не се подобрила за него. Напротив, судирите со владиката и чорбациите продолжиле и биле се поостри. Џинот останал во Скопје уште неколку месеци како приватен учител, потоа бил уапсен од Турците и интерниран во Битола.⁴⁸

Така завршила десетгодишната учителска дејност на Ј. Х. Константинов-Џинот во Скопје, која била многустрано значајна. Тој извонредно придонесол за развитокот на преродбенското движење и за националното осознавање на скопското население, ги поставил основите на световната настава и на македонската писменост и јазик и го отстранил духовното влијание на грцизмот од градот.

---

⁴⁷ Цариградски вестник, 1857, бр. 319.

⁴⁸ В. Кънчов, цит. дело, с. 153.

150 ANNIVERSARY FROM THE OPENING OF THE FIRST
PEOPLE'S SCHOOL OF SKOPJE IN MACEDONIAN

Summary

150 years ago (1836) in Skopje the first municipal church school with teaching in Macedonian people's language as opened. The school was opened by Pavel Harvat, a well-educated monk. Besides religious, the pupils used to teach also some secular subjects (Geography, History, Philosophy).

In 1848 the outstanding Macedonian representative of the revival Jordan Hadži Konstantinov — Džinot came as a teacher who reorganised the school in the spirit of the new secular education. The school was consisted of three grades, with 179 pupils. It was a typically mutlal school, with mutual system of teaching (Bel-Lancaster's system). In the first grade the pupils were teaching reading, writing and counting, in the second, grammer, geography, common and religious history, counting and algebra, and in the third about the church order. But, besides generally educational, they got laso knowledge necessary for the trade.

The school was well-accepted by Skopje citizens, it became very popular and was known as one of the best for that time in Macedonia. The school used to be attended by pupils both from Skopje, and other Macedonian towns.

The activity of J. H. Konstantinov — Džinot in Skopje was important from many aspects. He contributed to a great extent to the development of the revival's movement and for the national awaking of Skopje population, he set up the bases in the secular teaching and to the Macedonian literacy and language and took aside the spiritual Greek influence from the town.